

Anna Marta WŁODARCZYK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie

Instytut Architektury

MIASTO ZREWITALIZOWANE – MIASTO ZDROWE? PRZYKŁAD ODNOWY KRAJOBRAZU POPRZEMYSŁOWEGO W POLSCE

Streszczenie. Współczesne kierunki rozwoju miast europejskich wskazują na silne powiązania ich struktury śródmiejskiej ze stanem zdrowotnym mieszkańców. Na terenach zurbanizowanych i centralnych, zarówno w Europie Zachodniej, jak i w Polsce, znajdują się bowiem pozostałości zespołów przemysłowych. Celem artykułu jest przedstawienie przykładu rewitalizacji fragmentu miasta polskiego, jakim jest Włocławek, jako spektakularnej możliwości dla procesów uzdrawiania krajobrazu zurbanizowanego. Uzdrawianie to odnosi się bezpośrednio do środowiska życia człowieka. Opisy oraz wnioski z opracowania to zestaw uwag na temat przekształceń przemysłowych krajobrazów miejskich w Polsce w aspekcie ich wpływu na stan zdrowia mieszkańców tychże miast.

Słowa kluczowe: zdrowie, przestrzeń publiczna, rewitalizacja, tereny przemysłowe, krajobraz miejski.

REVITALISED CITY – HEALTHLY CITY? EXAMPLE OF RE-USE OF POST-INDUSTRIAL CITYSCAPE IN POLAND

Summary. Present directions of the development of European cities show strong connections of their inner-city structure with the health aspect of their inhabitants. In the centrally located urban areas in Western Europe as well as in Poland there are relics of post-industrial buildings. The paper is aiming at presenting one example of revitalization of part of Polish city Włocławek, as spectacular possibilities for processes of recovery of the cityscape. This recovery refers directly to human environment. The descriptions and conclusions are a set of remarks for the subject of re-use of post-industrial cityscape in Poland, in aspect of the influence on the state of health of city inhabitants.

Keywords: health, public space, revitalisation, post-industrial areas, cityscape.

1. Wprowadzenie

Uzdrowianie sytuacji środowiskowej w czasach przemysłu, szczególnie w drugiej połowie XX wieku, odbywało się na trzy sposoby. Po pierwsze, zaczęto analizować możliwość zredukowania i rekompensaty złego oddziaływania przemysłu na zdrowie człowieka. Początki sięgały budowy zielonych stref ochronnych wokół zakładów przemysłowych, a nawet, jak w przypadku Śląska, całego Leśnego Pasa Ochronnego wokół Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Po drugie, do bardziej wyrafinowanych działań należały badania nad zrównoważeniem uciążliwości przemysłu – rekompensatą tych oddziaływań. Przykładem mogą być próby bilansowania zielenią zużytego przez zakład przemysłowy tlenu, to znaczy tlenem wytworzonym przez specjalne nasadzenia zielone [12]. Po trzecie, analizy dotyczące oddziaływania na zdrowie produkcji przemysłowej sprowadzano także niekiedy do analiz dotyczących relacji między wielkością uzyskiwanych efektów produkcyjnych a zdrowotnością środowiska pracy. Często te działania nosiły nazwę humanizacji miejsc pracy, co oznaczało zwracanie uwagi nie tylko na fizyczne, ale także psychiczne zdrowie człowieka.

Krajobraz terenów przemysłowych zmienia się od czasów jego powstania. Czas industrializacji końca wieku XVIII, poprzez wiek XIX i XX doprowadził do wertykalizacji dominant obszarów produkcyjnych. Kominy, silosy, wieże wyciągowe i żurawie stały się zwyczajowym obrazem śródmiejskim. Te charakterystyczne elementy dla przemysłu włókienniczego, kopalń węgla kamiennego czy brunatnego, mennis, browarów, fabryk fajansu, fabryk emalii i innych zakładów były bardzo wyraźne w obrazie miasta, co jednak zmieniło się w późniejszym okresie degradacji. Okres ten, zwykle kilkunasto- do kilkudziesięcioletni, doprowadził w większości przypadków do zrujnowania obiektów przemysłowych oraz do samoistnego lub celowego wyburzenia tychże budynków i wspomnianych dominant. Zaniedbanie terenów przemysłowych po zaprzestaniu produkcji posiadało ten pozytywny aspekt, iż stwarzało ono możliwość dostępności fizycznej. Mieszkańcy terenów sąsiednich mogli korzystać, i w wielu przypadkach robili to, z nieoficjalnej otwartości obszarów poprzemysłowych, położonych centralnie pod względem urbanistycznym, co umożliwiały mniej lub bardziej fragmentarycznie zniszczone ogrodzenia. Działki te ukazywały ślady spontanicznie utworzonych ścieżek pieszych, prowadzących często z miejsc zamieszkania do pracy, szkoły czy dla spacerów, joggingu, jazdy na rowerze i tym podobnych. Roślinność pojawiała się w tym okresie w formie synantropijnej i często na znacznej powierzchni. Zatem krajobraz zdegradowany to ruiny, zieleń i spontaniczne użytkowanie, co nazwać można „romantyzmem ruin”. Na samopoczucie mieszkańców dostępność ta miała duży wpływ, gdyż dawała nowe możliwości korzystania z terenu wcześniej niedostępnego.

Proces rewitalizacji ma szansę owocować znaczącym wpływem na stan zdrowia człowieka. Nowa architektura połączona z dawnymi fabrykami czy architektura przemysłowa

zaadaptowana do nowych celów, nowy „styl” wcześniej przemysłu ciężkiego – dziś „lekkich” funkcji, często rozrywkowych i rekreacyjnych, czystsze powietrze, ustępujące zanieczyszczenia środowiska i oficjalna już dostępność opisywanego w artykule przykładu to istotne dla zdrowia psychicznego i fizycznego cechy tej rewitalizacji. Wspomniane funkcje rekreacyjne, zieleń ozdobna oraz charakter reprezentacyjny wielu zrewitalizowanych budynków stanowią o lepszych warunkach życia ich zurbanizowanego otoczenia. Należy tu wspomnieć o „Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2009–2015” [7]. Przewiduje on poprawę warunków życia i warunków zdrowotnych mieszkańców miasta na rewitalizowanym obszarze składającym się z wielu fragmentów w centrum oraz w jego najbliższym otoczeniu, w tym także przedstawianej obecnej Wzorcowni – dawnej Włocławskiej Fabryki Fajansu, Starego Miasta „Ku Wiśle”, Włocławskich Bulwarów, Zielonego Rynku, Parku im. Henryka Sienkiewicza czy historycznego Placu Wolności. Wspomina się w tym miejscu o długotrwałym procesie odnowy terenów zdegradowanych, którego wyniki nie będą zauważalne od momentu jego realizacji, lecz po dłuższym czasie. Zdrowie mieszkańców nie polepszy się z dnia na dzień. Rezultaty zauważalne będą po latach, mimo iż krajobrazowo i architektonicznie sytuacja niegdyś „chorych” fragmentów urbanistycznych zauważalnie zmieni się tuż po zakończeniu procesu rewaloryzacji. Omawiane są we wspomnianym programie lepsze warunki dla wypoczynku, rekreacji, usług kultury, jak i nowa oferta rekreacyjna i wypoczynkowa, lepsza jakość przestrzeni publicznej oraz jej aktywizacja, lepszy stan techniczny ulic czy estetyzacja otoczenia. Realizowany proces „ożywienia” ukierunkowany jest nie tylko na „upiększenie” centrum. Wiąże się on także z czynnikiem społecznym i gospodarczym. Śródmieście Włocławka odpycha potencjalnych inwestorów i użytkowników wysokim wskaźnikiem przestępczości, jako że historyczne kamienice zamieszkują często ludzie bezrobotni i ubodzy [7]. Próbą zmiany tej sytuacji jest instalacja monitoringu. Stwierdzić przy tym należy, iż poprawa zdrowia mieszkańców to także poprawa ich bezpieczeństwa.

Ponadto procesy transformacji urbanistycznych wpływają na tożsamość miejsca, która jest postrzegana jako miejsce i czas. W kolejnych etapach życia miasta jego struktura jest stopniowo wyburzana, częściowo jest ona zachowywana czy też przebudowywana [8]. Jest to zjawisko charakterystyczne dla okresu industrializacji i następującej po niej degradacji i rewitalizacji. Natomiast o odnowionych placach poprzemysłowych, które mają dziś często funkcję rekreacyjno-usługową, a także i społeczną, należy wspomnieć, analizując także formy takich założeń w przeszłości, poczynając od antyku [11]. Takie przestrzenie otwarte są współcześnie wyposażone w liczne meble uliczne [1]. Należy o meblach tych pamiętać nie tylko w sensie estetycznym (zieleni, eleganckie siedziska i lampy), ale także praktycznym (kosze na śmieci, stojaki na rowery, zegary), gdyż są one niezbędne w mieście dla komfortu i zdrowia ludzi.

2. Oddziaływanie rewitalizacji na zdrowie mieszkańców

2.1 Ewolucja krajobrazu przemysłowego Włocławskiej Fabryki Fajansu – przykład rewitalizacji w Polsce

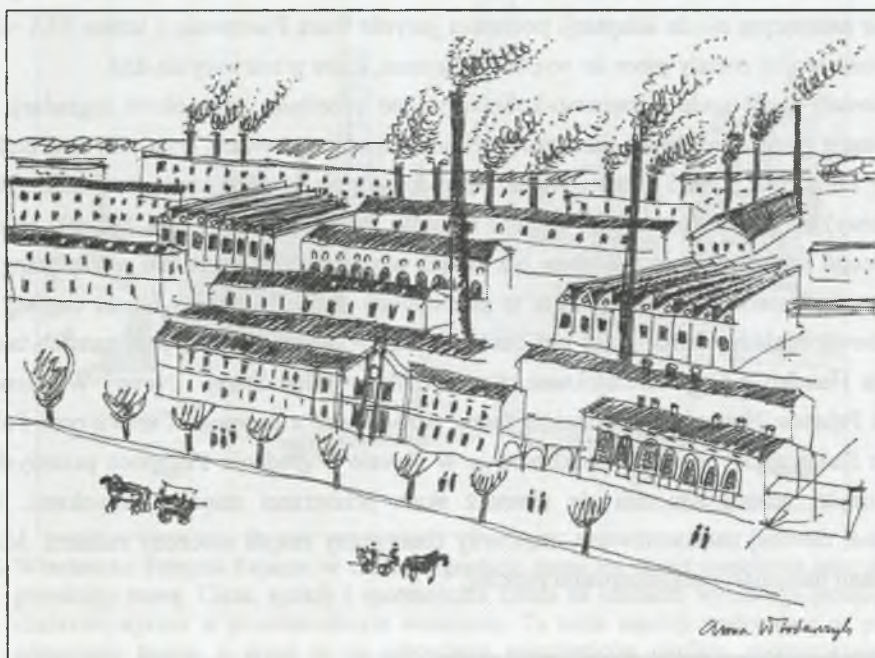
Zespół przemysłowy Fabryki Fajansu we Włocławku składał się z trzech fabryk. Do nich zaliczała się Stara Fabryka Fajansu Józefa Teichfelda i Ludwika Asterbluma, Nowa Fabryka Fajansu Leopolda Czamańskiego oraz Fabryka Maszyn Rolniczych Hugo Muehsama. Wspomnieć należy także o Tartaku Maurycego Poznańskiego, który był powiązany z zespołem [5, 6]. Do zakładu należała powierzchnia ośmiu hektarów zabudowanych 94 obiektami, datowanych na koniec XIX i początek XX wieku. Najstarszy z nich powstał w 1873 roku. W południowej części terenu umiejscowiona była Stara Fabryka Fajansu. Dalej patrząc na północ stała Nowa Fabryka Fajansu oraz Fabryka Maszyn Rolniczych. Wspomniany wyżej tartak ulokowany był po wschodniej stronie działki. Na konstrukcję hal przemysłowych składała się forma szkieletu stalowego, który wypełniony był czerwoną cegłą. Hale te charakteryzowały się poziomym układem i ułożone były w kierunku południowowschodnim. Podobnie jak inne zakłady produkcyjne z XIX wieku (na przykład znajdujące się w pobliżu zbiorników wodnych stocznie), składały się one z niskich, maksymalnie trójkondygnacyjnych obiektów, co stanowiło o typowym krajobrazie dalekim Włocławka, w którym dominowały liczne kominy. Tak zwana „Stara” oraz „Nowa” Fabryka Fajansu posiadały plac niezabudowany, dostępny wyłącznie dla pracowników. Plac ten powstał między dwoma budynkami. Było to miejsce przeznaczone w czasie industrializacji do magazynowania towaru. Największe budynki fabryczne połączone były z mniejszymi obiektami dobudowanymi nieplanowo. Dostępność do terenu w okresie rozwoju przemysłu mieli wyłącznie pracownicy zakładu. Symbolem tegoż zamknięcia był ceglany mur. Cechą charakterystyczną okazał się tu także brak zieleni.

W porównaniu z okresem pierwotnej działalności Włocławskiej Fabryki Fajansu czas degradacji to czas zrujnowania wielu budynków i zmian funkcjonalnych. Natomiast w okresie rewitalizacji doszło do wyburzenia części obiektów przemysłowych i znacznych przekształceń funkcjonalnych. Procesy tychże przemian wiążą się ze zmianami jakości życia mieszkańców otoczenia, jako że między innymi na dawnym placu magazynowym, opisanym wyżej, znajduje się dziś zieleń w postaci uporządkowanej kompozycji roślinnej oraz elementy wody w formie fontanny.

2.2. Krajobraz w czasie przemysłu

Porównując sylwetkę Włocławka sprzed epoki industrializacji z tym po utworzeniu Fabryki Fajansu, okazuje się, że zaszły tam silne zmiany w ówczesnym krajobrazie (rys. 1). Główną ich cechą okazało się powstanie pionowych dominant w postaci kominów, które zmieniły dotychczasowe znaczenie masywnej bryły katedry. Kominy te kojarzone są z okresem

uprzemysłowienia, a nagromadzone w jednym niewielkim, w porównaniu z powierzchnią całego miasta, miejscu sprawiały wrażenie grupy silnie odznaczającej się w krajobrazie. Nadawało to Włocławkowi charakteru miasta przemysłowego. Ważne też okazały się hale fabryczne, które, pomimo iż posiadały do trzech kondygnacji, to w zestawieniu z niewysoką architekturą mieszkalną w okolicy przewyższały ją często lub co najmniej jej dorównywały. Na podstawie materiałów kartograficznych z XIX wieku można zauważyć, że hale fabryczne, które wybudowano z dala od centrum miasta, zdawały się być bardziej masywne niż w rzeczywistości. Wrażenie to spotęgowane było także brakiem zabudowy w pobliżu zakładu. Charakterystycznym elementem dla epoki industrialnej okazała się w tym nadwiślańskim mieście ściana wykonana z czerwonej cegły.

Rys. 1. Włocławska Fabryka Fajansu w zespole przemysłowym pod koniec XIX wieku – charakterystyczny widok zespołu dymiących kominów: z jednej strony atrakcyjna architektura, z drugiej zaś silne zanieczyszczenie środowiska i depresyjny nastrój przemysłu ciężkiego wpływające w przeszłości na pogorszenie stanu zdrowia mieszkańców okolicy. Źródło: Rysunek autorski, wg [4]

Fig. 1. The Porcelain Factory within the industrial area in Włocławek at the end of 19th century – the characteristic view of the complex of the fuming chimney stacks. On the one hand, attractive architecture, on the other hand intensive environment pollution and depressive atmosphere of the heavy industry influencing negatively the health conditions of inhabitants in the surrounding in the past. Source: The authors drawing basing on [4]

W ciągu dwudziestu lat działalności fabryki jej kominy wyraźnie dominowały w mieście, przewyższając wspomnianą katedrę. Była to, co prawda, masywna budowla, jednak jej wysokość nie wystarczałaby zdominować pionu kominów. Panorama miejska zyskała

równowagę dopiero pod koniec XIX wieku, po jej przebudowie w stylu neogotyckim. Podwyższono wtedy wieże i zastąpiono ciężkie barokowe hełmy neogotyckimi hełmami wertykalnymi. Od tego czasu aż do okresu rewitalizacji w krajobrazie Włocławka, w jego północnej części, dominowały wieże katedry, a w południowej części zespół kominów. W latach 50. XX wieku Włocławska Fabryka Fajansu została zamknięta po przejściu majątku przez państwo. W następstwie tego procesu budynki zakładu zaczęły popadać w ruinę. Po II wojnie światowej, ze względu na duże zapotrzebowanie na cegłę, kominy fabryczne rozebrano, a materiał wywieziono. Przyczyną ich rozbiórki był także zły stan techniczny, którego nie naprawiono, lecz zdecydowano o zniszczeniu wpiętych elementów pionowych, a następnie fabryk.

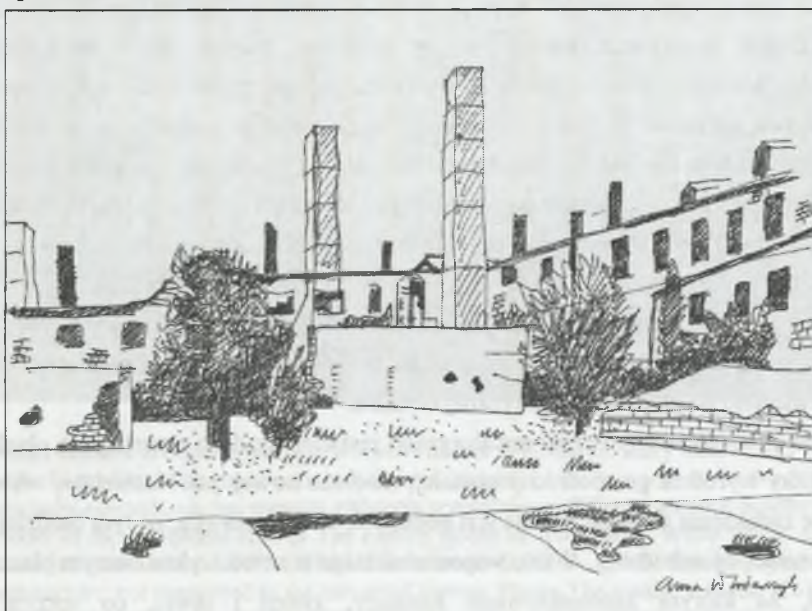
W wyniku rozbierania kolejnych obiektów, z około 100 – 300 różnych budynków w stanie nadającym się do adaptacji pozostała jedynie Stara Piecownia z końca XIX wieku. Zachowane w niej zostały piece do wypalania fajansu, które przetrwały do dziś.

Pozostała część architektoniczno-kubaturowa po przejściu przez okres degradacji i jej zrujnowanie została rozebrana lub w niewielkim stopniu zachowana – na przykład budynek opisany literą „A” (rys. 3), który został rozbudowany w wyniku koniecznej modernizacji (odbudowy) po zniszczeniu w nim dachu i stropów. Przetrwały także dwa budynki należące do dawnego zespołu fabryk, nieobjęte już jednak współczesnym procesem rewitalizacyjnym pod nazwą „Wzorcownia”. Budynki te to pozbawiony dachu parterowy obiekt ceglany oraz trzypiętrowy ceglany obiekt, także bez dachu i stropów. Zaadaptowano je w ramach zespołu Centrum Handlowe City. Architektura ta wchodziła w skład Starej i Nowej Włocławskiej Fabryki Fajansu. Natomiast nie istnieją żadne pozostałości z dawnego Tartaku oraz Fabryki Maszyn Rolniczych, ponieważ rozebrano je w okresie degradacji. Po epoce przemysłowej w tej części miasta zmieniła się również skala przestrzeni między budynkami. Place fabryczne, dawniej zaakcentowane, stanowiły chaotyczny zespół otoczony ruinami. Między budynkami natomiast zorganizowano parking.

2.3. Krajobraz poprzemysłowy zdegradowany

Okres degradacji Fabryki Fajansu we Włocławku rozpoczął się jej upadkiem funkcjonalnym i trwał do ponownego ożywienia w epoce rewitalizacji. Znaki wspomnianej degradacji to popadanie kolejnych budynków w ruinę, a także celowa ich rozbiórka od lat 1950. (rys. 2). Ceglane kominy były pierwszymi elementami zakładu, które zostały rozebrane, by wykorzystać materiał jako budulec. Powodem likwidacji tychże obiektów był także ich zły stan techniczny. Od tej pory zespół przemysłowy nie stanowił już znaczącej dominanty w krajobrazie miasta. Na pierwszym planie znalazły się ponownie wieże neogotyckiej katedry. Proces degradacji zmienił, zatem charakter panoramy miejskiej z przemysłowego na bardziej miejski. Z czasem centrum Włocławka urbanistycznie przeniosło się znad Wisły w stronę torów kolejowych. W związku z tym obszar poprzemysłowy znalazł się w bliskim

sąsiedztwie głównego placu miejskiego, który identyfikowany był od tej pory negatywnie z ruinami przemysłowymi. Na terenie dawnej fabryki pojawiła się roślinność synantropijna, charakterystyczna dla nieużytków. Poza kominami, wysokimi i smukłymi, na planie koła, na omawianym obszarze znajdowały się także niskie kominny o planie kwadratowym oraz duże powierzchnie betonowe – place zdegradowane, które dawały dystans fizyczny, umożliwiający percepcję widokową zakładu z pewnego dystansu. Duża różnorodność zadaszeń fabryki – od form skośnych przez szedowe do płaskich – uległa zmianom w czasie drugiej połowy XX wieku. Część dachów zapadła się do tego stopnia, że pozostały widoczne tylko ściany z pustymi przestrzeniami okien i drzwi (rys. 2).

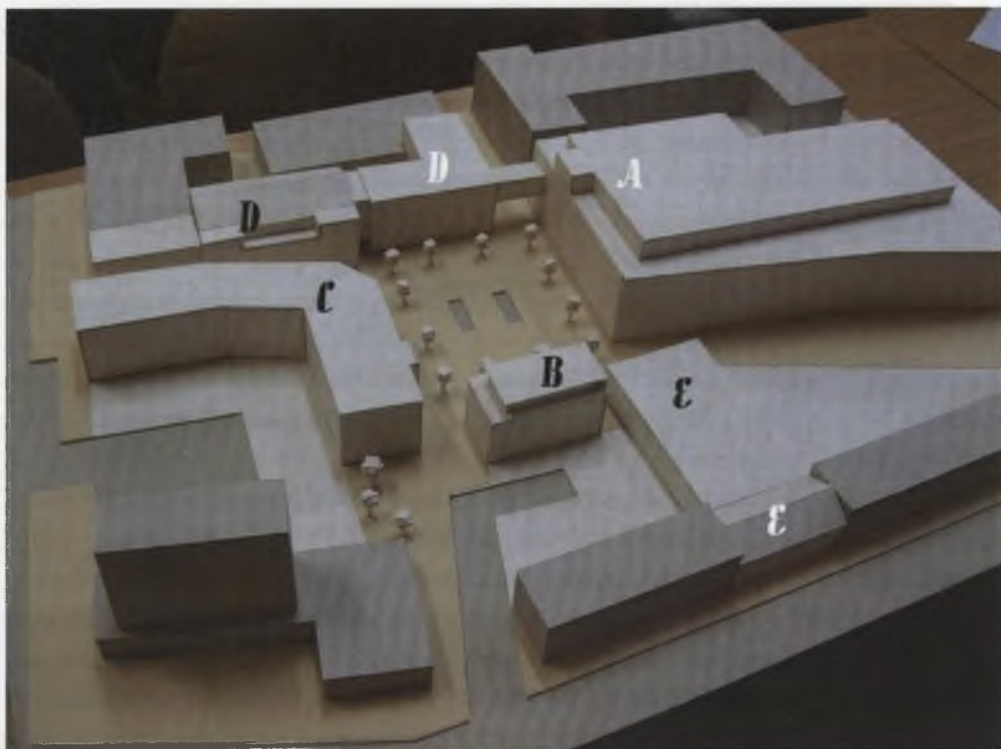
Rys. 2. Włocławska Fabryka Fajansu w czasie degradacji: teren ten służył częściowo jako parking, porośnięty trawą. Cisza, spokój i spontaniczna zieleń na obszarze wymarłego przemysłu są charakterystyczne w przedstawionym wizerunku. To także aspekty wpływające na powolne zdrowienie terenu, a przez to na zdrowienie mieszkańców okolicy, spontanicznie także korzystających z tego obszaru od czasu zaprzestania produkcji. Na zdjęciu widać budynki zespołu Fabryk Fajansu, jawiące się jako silnie zniszczone obiekty, bez okien, z których część została zamurowana. Pozytywne zdrowotnie i ekologicznie korzystne elementy terenu to roślinność synantropijna – dziko rosnące drzewa, a ponadto fakt zaprzestania zanieczyszczenia powietrza przez fabryki. Źródło: rysunek autorski według [2]

Fig. 2. The Porcelain Factory in Włocławek in the period of degradation: This area served partially as car parking, where the grass had grown. Quiet, calm and spontaneous greenery in the area of the extinct industry are characteristic in the presented image. These are also aspects having effect on the slow recovery of the neglected space, and therefore also on the better health conditions of the inhabitants of the neighbourhood. These inhabitants have been using this site spontaneously as well, since the industry stopped the production. On the photography there are the buildings of the Porcelain Factory to see. These buildings are strongly destroyed, had no glass in windows, of which part is walled up. Positive in the health sense and ecologically profitable elements of the former industrial space is synanthropic flora – spontaneously growing trees and moreover the fact of finishing the air pollution by the no more working factory. The authors drawing basing on [2]

2.4. Krajobraz zrewaloryzowany w aspekcie zdrowia mieszkańców

Okres rewitalizacji kompleksu włocławskiego, który rozpoczął się w 2007 roku, doprowadził do znacznych zmian wizualnych zespołu przemysłowego. W panoramę Włocławka do tej pory wpisały się trzy- do czterokondygnacyjne budynki o dachach płaskich i znacznych ich powierzchniach. Dachy te, w porównaniu z poprzedzającą epoką degradacji, stanowią znaczny kontrast w stosunku do dominant wertykalnych w postaci wysokich kominów, które zaznaczały istnienie przemysłu. Część budynków Włocławskiej Fabryki Fajansu została zaadaptowana do nowych celów, a część obiektów jest nowo wybudowana w sposób, który nawiązuje do estetyki dawnej fabryki. Oba te rodzaje architektury postindustrialnej pozytywnie wpisały się w krajobraz miasta, stanowiąc obecnie jego wizytówkę. Omawiany teren został w XIX wieku obudowany kamienicami mieszkalnymi, które są jednak niższe od budynku „A” (rys. 3), dominującego nad okolicą. Rewitalizowany zespół nie wyróżnia się już w krajobrazie miasta, w porównaniu z charakterystycznym widokiem w przeszłości, ponieważ wszystkie jego zadaszenia są płaskie, a kominy nie zostały przywrócone. Stąd znaczna różnica w obrazie dzielnicy fabrycznej z XIX wieku oraz z wieku XXI. W 2007 roku zaistniała idea budowy wieży między budynkami „A” i „B” (rys. 3), w miejscu wybudowanego łącznika, jednak pomysł ten nie został zrealizowany. Cechą szczególną całego założenia jest czerwona cegła, wyróżniająca budynki przemysłowe. W ten sposób nawiązano do przeszłości fabrycznej obszaru.

Nowym elementem w procesie rewaloryzacji jest zielony dach powstały na obiekcie „A” (rys. 3), który wyróżnia go spośród pozostałej, zarówno nowej, jak i istniejącej architektury. Tak zwane zadaszenie ekologiczne nie jest popularne we Włocławku, co tym bardziej stanowi o wyjątkowości tej zabudowy. Warto wspomnieć także o nowo wykreowanym placu między fabrykami, na którym zaprojektowano fontanny, zielen i ławki, co sprzyja funkcji rekreacyjnej terenu przemysłowego, a tym samym wpływa na poprawę warunków życia i zdrowie mieszkańców.

Rys. 3. Model obszaru zrewitalizowanego Wzorcownia we Włocławku: litery białe A, D i E oznaczają budynki przemysłowe zachowane odnowione. Natomiast litery czarne B, C, D i E to symbole obiektów nowych, nie związanych z historią przemysłową. Zdjęcie: autorka, źródło: [10]

Fig. 3. Model of the revitalized area of The Pattern Room in Włocławek: White letters A, D, and E mean industrial revitalized buildings. Black letters B, C, D, and E these are symbols of new architecture, not connected to the industrial history. Photo: The author, sources: [10]

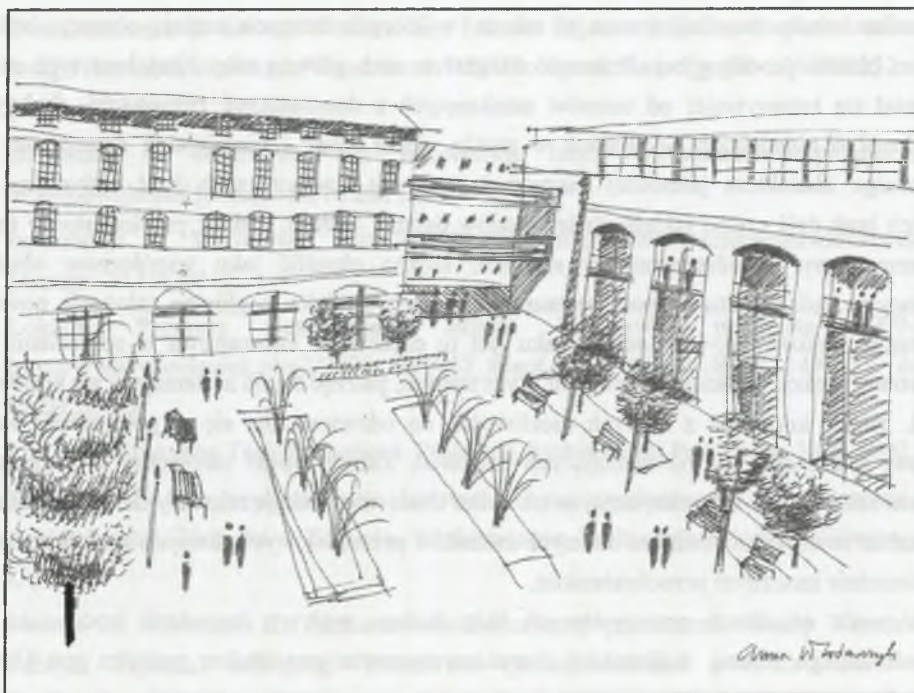
2.5. Proces rewitalizacji miejskiej we Włocławku

We Włocławku w 2007 roku powstało pierwsze w mieście centrum o wielu funkcjach [5,6]. Jest ono zlokalizowane w śródmieściu i składa się z czterech budynków, placu miejskiego oraz kilku pasaży (rys. 4). W skład założenia wchodzi multikino oraz około 100 sklepów o różnych specjalizacjach. Wybudowano tu także parking podziemny i naziemny z miejscami dla 400 samochodów. Powierzchnia centrum o funkcjach handlowych obejmuje ponad 35 000 m². Budynek oznaczony literą „D” (rys. 3) to przebudowany obiekt XIX wiecznej Starej Piecowni. Natomiast obiekty „A”, „B” i „C” (rys. 3) są nowymi strukturami. Połączeniem urbanistycznym jest w tym przypadku Plac Grodzki jako przestrzeń dająca możliwości różnorodnego użytkowania, gdzie główną funkcją jest odpoczynek. Wspomniane budynki „A” i „D” połączone są szklanym korytarzem, co umożliwia dogodną komunikację do obu budynków. Stara Piecownia (oznaczona jako „D”) obejmuje pierwsze we Włocławku

centrum rekreacyjno-rozrywkowe, zawierając w sobie wiele ofert: kręgielnię, fitness, eleganckie restauracje czy kawiarnie. Pochodzi ona z 1873 roku i należy do historycznej Fabryki Fajansu we Włocławku, gdzie produkowano ręcznie malowane „włocławki”. Dziś z pracy przemysłowej zmieniła się funkcja tego obiektu na miejsce spotkań, rozrywki i odpoczynku dla zwiedzających ten teren. Wspomniane centrum rekreacyjno-rozrywkowe, które tu istnieje, zajmuje powierzchnię 3600 m². Ciekawostką historyczną jest tu sześć zabytkowych pieców, zachowanych z czasów przemysłu, które wykorzystywano w przeszłości do wypalania fajansu. Są one ważną ozdobą wnętrza. „A” to oznaczenie dla głównego nowego budynku kompleksu, na który składa się galeria handlowa, która ma powierzchnię 15 400 m² i mieści 80 sklepów i punktów usługowych w formie czterech poziomów wraz z parkingiem podziemnym. Obiekt ten jest imponująco wyposażony pod względem technicznym, zawierając elementy nowoczesne, od wind panoramicznych po zielony dach. Architektoniczną ciekawostką jest atrium ze świetlikiem nad centralną częścią pasażu. Struktura ta spełnia cechy budynku pasywnego, który gromadzi energię ciepłą poprzez umieszczone na dachu urządzenia solarne. Zarówno okna, jak i transparentny dach są wyposażone w nowoczesne przeszklenia, których zaletą jest to, że chronią przed zbytnim nagraniem wnętrza latem oraz przed utratą ciepła porą zimową. Użyto tu także sterowane rolety, za pomocą których możliwe jest utrzymanie stałej temperatury w hali. Architektura ta kieruje się zasadami „budynku inteligentnego”, który reguluje ogrzewanie, klimatyzację, wentylację i oświetlenie.

Nowe kubatury („B” i „C” – rys. 3) zaprojektowane zostały w wyższych kondygnacjach, jako luksusowe mieszkania, natomiast ich parter to punkty handlowe i usługowe. Są to czteropiętrowe struktury, z których pierwsza ma powierzchnię o funkcji komercyjnej wielkości 300 m², a druga 1000 m². Inaczej przedstawia się droga rozwoju budynku „E”, który został zrewitalizowany oraz częściowo rozbudowany. W parterze znajdują się tu pomieszczenia handlowe, a pozostała część to biura i mieszkania.

Rewitalizacja budynków Włocławskiej Fabryki Fajansu opiera się na wprowadzeniu życia, a więc nowych funkcji do istniejących, lecz długo nieużywanych budynków oraz na odświeżeniu ich wizerunku architektonicznego. Ważnym aspektem tego procesu jest także ekologiczne i estetyczne zagospodarowanie placu między tymi budynkami. Te architektoniczne i urbanistyczne kroki projektowe wpłynęły na utworzenie nowej jakości przestrzeni, która niegdyś charakteryzowała się silnym zanieczyszczeniem środowiska i otoczenia, co wpływać mogło na zły stan zdrowia mieszkańców. Dziś obszar Wzorcowni nadal oferuje pracę, jednak o innym charakterze, a warunki życia i funkcjonowania są tu korzystniejsze dla psychicznego i fizycznego zdrowia mieszkańców.

Rys. 4. Współczesny wizerunek odnowionego kompleksu poprzemysłowego dawnej Fabryki Fajansu we Włocławku: nowe funkcje – nowe szanse na zdrowie mieszkańców miasta. Zrewitalizowane obiekty zabudowy Wzorcowni, a między nimi fontanny, ławki, drzewa, stylowe oświetlenie, parasole, kawiarnie, odnowiona posadzka i elewacje – wszystko, co należy do poprawy zdrowia psychicznego i fizycznego ludzi, jako kontrast do dawnego wizerunku ciężkiego przemysłu. Z przodu wygospodarowana przestrzeń publiczna wraz z nowymi meblami ulicznymi, jako znaki dla poprawy jakości życia mieszkańców i ulepszenia warunków miejskich dla zwiedzających. Wspomniane zakomponowane na placu nowe meble uliczne to symbol rewitalizacji przestrzeni publicznej. Źródła: Rysunek autorski według [3]

Fig. 4. The present image of the renovated post-industrial complex of the former Porcelain Factory in Włocławek: New functions – new chances for health of inhabitants of the city. Revitalised architecture of The Pattern Room and among them fountains, benches, trees, stylish lamps, sun-shades, cafes, renewed pavements (floor) and facades – all of this influences better psychological and physical health conditions of people, as a contrast to the former image of the heavy industry in this place. In the front one can see ordered public space with the new street furniture, as the sign for improving life quality for inhabitants, as well as better urban conditions for visitors. The mentioned new street furniture is a symbol of revitalization of public space. The authors drawing basing on [3]

3. Podsumowanie

Zrewaloryzowany krajobraz poprzemysłowy staje się w Polsce w wielu miejscach wizytówką miasta. Zaprezentowana realizacja z Włocławka jest spektakularnym przykładem na renowację śródmiejskich terenów zdegradowanych. Wśród nich rozróżnia się funkcję rekreacyjną, jako główną cechę odnowy – sposób na podniesienie jakości życia mieszkańców.

Natomiast miasta zrewitalizowane to miasta, w których centrach istnieją obszary, będące śladem historii produkcyjnej. Przemysł odegrał w nich główną rolę. Krajobraz tych miast zmieniał się intensywnie: od terenów zamkniętych z dominantami pionowymi, drobnymi fabrykami o niewielkich wymiarach w rzucie, przez ruiny i nieoficjalną dostępność, do poziomego charakteru jednolitej masywnej struktury nowoczesnych brył budynków, na których brak dziś często jakichkolwiek śladów dawnej historii. Jednak przekształcony teren poprzemysłowy, przedstawiony w artykule, można określić jako współczesne obiekty rekreacyjne, gdzie kultura, sport, restauracje, spacer i relaks to główne założenia nowego programu użytkowego. Idea odpoczynku jest tu całkowicie kontrastowa w odniesieniu do pierwotnej funkcji ciężkiego przemysłu. Tym samym, patrząc się na zmieniający się krajobraz miast, można korzystać z nowych możliwości, co odzwierciedla się w polepszeniu stanu zdrowia mieszkańców i odwiedzających ten teren. Zatem aspekt zdrowotny w przypadku procesu rewitalizacji urbanistycznej to nie tylko dosłowne funkcje rekreacyjne w budynkach, lecz także zewnętrzna struktura dawnych zakładów przemysłowych, których krajobraz ulega współcześnie znacznym przeobrażeniom.

W wielu ośrodkach przemysłowych były badane wpływy degradacji środowiska na ludność danego rejonu. Najbardziej charakterystycznym przykładem polskim jest Góry Śląsk. Omawiany jest wpływ tutejszej działalności przemysłowej na stan zdrowia człowieka. Uważa się przy tym, iż w tymże zdegradowanym środowiskowo rejonie zapadalność między innymi na choroby serca, miażdżycę naczyń wieńcowych czy choroby nadciśnieniowe i układu krążenia jest kilkakrotnie wyższa niż w pozostałych miastach polskich [9]. Te dane dotyczą pogorszenia się stanu zdrowia w związku z aktywnością przemysłu. Zaobserwowano natomiast zależność między rewitalizacją przestrzeni poprzemysłowej a polepszeniem stanu zdrowia mieszkańców. Jednak brakuje dziś badań przedstawiających zmianę (poprawę) fizycznej i psychicznej kondycji człowieka przebywającego w nowych warunkach krajobrazu zrewaloryzowanego, o wyższej estetyce architektoniczno - urbanistycznej. Oczekiwana jest naukowa ocena, czy kondycja ta ulega poprawie i jaki jest charakter tej poprawy.

Bibliografia

1. Erlhoff M., Heidkamp P., Utikal I.: *Designing public. Perspectives for the public*, Birkhaeuser Verlag, Berlin 2008.
2. Fotodokumentacja dawnej Włocławskiej Fabryki Fajansu: <http://i49.tinypic.com/72tv10.jpg> [dostęp: 15.11.2011].
3. Fotodokumentacja Wzorcowni we Włocławku: <http://i675.photobucket.com/albums/vv114/wlocławianin/835.jpg> [dostęp: 15.11.2011].

4. Fotodokumentacja dawnej Włocławskiej Fabryki Fajansu: <http://media.photobucket.com/image/recent/wloclawianin/Wzorcownia%20Wloclawek/stare-1.jpg?t=1246909252> [dostęp: 20.11.2011].
5. Informacje o Wzorcowni we Włocławku: <http://www.budizol.com.pl/zdjecia/File/Wzorcownia.pdf> [dostęp: 20.11.2011].
6. Informacje o Wzorcowni we Włocławku: <http://www.wzorcowniawloclawek.com> [dostęp: 20.11.2011].
7. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2009–2015 http://www.wloclawek.pl/g2/2009_10/1957_fileot.pdf (2009), s. 83, s. 149–153 [dostęp: 02.09.2012].
8. Lukez P.: Suburban Transformations. Princeton Architectural Press, New York 2007.
9. Marciniak J.: Stan środowiska w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, [w:] Architektura i Technika a Zdrowie, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2005, s. 182.
10. Nowak J., Milczarek K.: Makieta zrewitalizowanej przestrzeni dawnej Włocławskiej Fabryki Fajansu, dzisiejszej Wzorcowni (praca studialna pod kierunkiem A.M. Włodarczyk), PWSZ w Nysie, 2011/2012.
11. Sitte C.: Der Staedtebau nach seinen kuenstlerischen Grundsuetzen. Birkhaeuser Verlag, Basel 2002.
12. Strabel W.: Zieleń w planach zagospodarowania przestrzennego zakładów górniczych (praca doktorska). Politechnika Gdańska, Gdańsk 1980.